
ԷՋԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՔԱՌՅԱԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

ՆԱԻՐԱ ՄԱԴՈՅԱՆ

Մոսկվայում Խորհրդային Հայաստանի կուլտուրայի տան երաժշտական սեկցիայի նախաձեռնությամբ Մոսկվայի կոնսերվատորիայի չորս ուսանողներ՝ Ավետ Գաբրիելյանը (առաջին ջութակ), Լևոն Օհանջանյանը (երկրորդ ջութակ), Միքայել Տերյանը (ալտ) և Սերգեյ Ասլամազյանը (թավջութակ) 1924թ. վերջերին ստեղծում են լարային քառյակ և սկսում առաջին պարապմունքները:

Իր գոյության առաջին տարիներին քառյակի աշխատանքն ընթանում էր ջութակահար և մանկավարժ, հետագայում Վրացական ՍՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ (1952), արվեստագիտության դոկտոր (1941) Եվգենի Միխայլովիչ Գուզիկովի (1887-1972) ղեկավարությամբ¹: Վերջինս անսամբլի կատարողական վարպետությունը բարձրացնելու գործում սիրով ներդնում է ուժ, եռանդ և մեծ աշխատանք: «Պրոֆեսորը կազմեց նորաստեղծ անսամբլի կատարողական ծրագիրը՝ նախատեսված հունվարից մինչև ուսումնական տարվա վերջը: Առաջին ստեղծագործությունը, որի վրա պետք է աշխատեին երիտասարդ երաժիշտները, Բեթհովենի N 1 կվարտետն էր»²:

Մոտ երկու ամսվա լարված աշխատանքից հետո՝ 1925թ. մարտի 1-ին,

¹ Ի դեպ, Ե.Մ.Գուզիկովը, ով 1913-ին ավարտել էր Մոսկվայի կոնսերվատորիան՝ Գրժիմայի ջութակի դասարանը և 1913-1914թթ. աշակերտել լարային կվարտետի հիմնադիր և անփոփոխ ղեկավար (1903-22) Լ.Կապեին, իսկ մինչև 1924 թվականը որպես ջութակահար հանդես եկել Ռուսաստանի տարբեր քաղաքներում, նաև Բեռլինում ու Լայպցիգում, 1923-1959թթ. ղեկավարել է Մոսկվայի կոնսերվատորիայի մասնագիտական կվարտետային նվագի դասարանը (1927-ից՝ պրոֆեսոր, 1932-34-ին՝ նվագախմբային ֆակուլտետի ղեկան, 1936-44-ին՝ լարային կվարտետի ամբիոնի վարիչ): Գուզիկովն առաջինը մտցրեց կամերային անսամբլի դասավանդման այն մեթոդը, որը հիմնված էր կվարտետների մշտական կազմերի աշխատանքի վրա: Նրա շրջանավարտների թվում էին ոչ միայն Կոմիտասի անվան կվարտետի, այլև Սպենդիարյանի անվան, Գլինկայի անվան, Տանեևի անվան, Վրացական ՍՍՀ լարային կվարտետների գեղարվեստական կոլեկտիվները (տե՛ս **Ямпольский И.М.** Гузиков Евгений Михайлович, Музыкальная энциклопедия, Том 2, Москва, 1974, сс. 99-100):

² **Թադևոսյան Ա.**, Մեծ Կոմիտասի անունով (Կոմիտասի անվան վաստակավոր կվարտետը), Երևան, 1959, էջ 6:

տեղի է ունենում նորաստեղծ քառյակի առաջին ելույթը: «Դա կվարտետի մկրտության օրը եղավ: Կոնսերվատորիայի փոքր դահլիճում տեղի ունենալիք ուսանողական փակ երեկոն արդեն նախապես արտակարգ հետաքրքրություն էր առաջ բերել շատերի մեջ: ...Ուսանողական այդ համերգի երկրորդ բաժինն ավարտվեց հայկական կվարտետի ելույթով»³: Այսպես է սկսվում հայկական առաջին լարային քառյակի համերգային գործունեությունը:

Երկրորդ ելույթը տեղի է ունենում մայիսի 27-ին Տանեկի N 1 կվարտետի կատարմամբ: Որոշ ժամանակ անց Մոսկվայի պետական կոնսերվատորիայի ղեկավարության որոշմամբ քառյակն անվանվում է Մոսկվայի կոնսերվատորիայի առաջընթացների լարային քառյակ⁴:

1925-26 ուսումնական տարում անսամբլը կատարում է Բեթհովենի սեպտետը, Տանեկի դաշնամուրային N 1 կվինտետը, Բրամսի կվինտետը կլառնետի հետ, Բորոդինի N 1, Բեթհովենի N 8, Շումանի N 3, Չայկովսկու N 1 և N 2 կվարտետները:

Հետագայում լարային քառյակը սկսում է ակտիվ մասնակցություն ունենալ Մոսկվայի Հայկական ՍՍՀ կուլտուրայի տան դահլիճում կազմակերպվող համերգներին: Դեկտեմբերյան համերգին քառյակն առաջին անգամ իր ծրագրում ընդգրկում է Ս.Բարխուդարյանի երկու էսքիզները՝ Ս.Ասլամազյանի մշակմամբ: «Սրանով իսկ Ասլամազյանը, շատերի համար «աննկատելիորեն», սկսում է առաջին փորձերը կատարել կոմպոզիցիայի ասպարեզում: Նրա այդ աշխատանքը ոչ միայն կարևոր էր սեփական անսամբլի համար, այլև օրինակ էր ցույց տալիս հայ կոմպոզիտորներին՝ մտահոգվելու ազգային կվարտետային գրականության ստեղծմամբ, մանավանդ որ հայկական կվարտետը այդպիսի երկեր կատարելու մեծ պատրաստակամություն էր ցուցաբերում»⁵:

Արդեն 1927թ. լարային քառյակների մրցույթում Ա.Գաբրիելյանի քառյակը պարզևատրվում է պատվավոր դիպլոմով: Նույն թվականի սեպտեմբերի 27-ին կոմպոզիտոր Մ.Մ.Իպոլիտով-Իվանովը գրում է. «Հայ ուսանողների երիտասարդ կվարտետն իր յուրաքանչյուր ելույթով ավելի ու ավելի գեղարվեստական հասունություն է դրսևորում: Անկասկած, երկարատև համատեղ աշխատանքը միավորում, ամրացնում և միաձուլում է նրանց՝ կատարվող ստեղ-

³ Նույն տեղում:

⁴ **Տոնիկյան Ա.**, Կոմիտասի անվան կվարտետի տասնամյակի առթիվ: ԳԱԹ, երաժշտական բաժին, Հ.Հովհաննիսյանի ֆոնդ, գ. 692:

⁵ **Թադևոսյան Ա.**, Մեծ Կոմիտասի անունով, էջ 10-11:

ծագործությունները խորապես ըմբռնելու համար, և դա հենց լավագույն ապացույցն է այն հին ճշմարտության, որ միասնությունը ուժ է: Այս կարճ ժամանակում նրանք հիանալի անսամբլ են ստեղծել, հասել արտասովոր կերպով խոհուն, մանրամասների մեջ հղկված կատարման: Ես չեմ տարակուսում, որ այս երիտասարդ կվարտետը մոտ ապագայում կգրավի առաջին տեղերից մեկը»⁶:

1927 թվականի հոկտեմբերի վերջին քառյակը հրավիրվեց Խորհրդային Հայաստան՝ համերգներով հանդես գալու: Սա նրանց համերգային առաջին ուղևորությունն էր: Հայաստանյան հասարակությունը գրկաբաց է ընդունում անսամբլին, որի հաջողությունները մեծ ուրախություն էին պատճառել նրան: Քառյակը համերգներ է ունենում ոչ միայն Երևանում, այլև Էջմիածնում և Լենինականում: 1927 թվականի նոյեմբերի 11-ի «Խորհրդային Հայաստան» թերթում կոմպոզիտոր Միքայել Միրզոյանը գրում է. «Այս կվարտետը ոչ միայն իր հարկն է տալու ընդհանուր երաժշտական կոլտուրային, այլև կոչված է մեծ դեր խաղալու մեր ազգային երաժշտական արվեստում: ...Մենք Երևանում մինչ այժմ առիթ չենք ունեցել լսելու այսպիսի լավ կվարտետ»⁷:

Հայաստանում ունեցած փայլուն ելույթներից հետո քառյակը համերգային շրջագայության է մեկնում Թիֆլիս, Բաքու, Վլադիկավկազ, Գրոզնի, Ստավրոպոլ, Կրասնոդար, Ռոստով:

Ուսումնական եզրափակիչ տարվա վերջին՝ 1929թ. հունիսի 3-ին, Մոսկվայի կոնսերվատորիայի հայ ուսանողների քառյակը կոնսերվատորիայի փոքր դահլիճում հանդես եկավ իր ավարտական ծրագրով, որը կազմված էր Բեթհովենի N 7 (F-dur), Բորոդինի N 1 (A-dur) և Վ.Նեչանի D-dur կվարտետներից: Քառյակի անդամներից Ա. Գաբրիելյանը և Լ. Օհանջանյանը կվարտետային դասարանի հետ մեկտեղ իրենց մասնագիտական կրթությունն ավարտեցին որպես ջութակահարներ, Ասլամազյանը՝ որպես թավջութակահար, իսկ Տերյանը՝ որպես ալտահար: Ա. Գաբրիելյանի անունը ոսկյա տառերով է գրվել Մոսկվայի կոնսերվատորիայի մարմարե տախտակի վրա:

1929-ին՝ քառյակի 5-ամյակի առթիվ, ՀԽՍՀ կառավարությունը կոլեկտիվին շնորհում է Կոմիտասի անվան պետական կվարտետ անվանումը⁸:

«Կոմիտասի անվան Պետական կվարտետն առաջին պիոներն է մեզանում, վորն իրեն նպատակ է դրել վոչ թե հասնել կվարտետային յերաժշտու-

⁶ Նույն տեղում, էջ 13-14:

⁷ Թադևոսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 17:

⁸ Домбаев Г. Квартет им. Комитаса // ԳԱԹ, երաժշտական բաժին, Ս. Մելիքյանի ֆոնդ, գ. 17:

թյան կատարողական արվեստի բարձունքներին, այլև զարկ տալ մեր ինքնուրույն կվարտետային յերաժշտության զարգացման գործին և դրա հետ միասին կվարտետային յերաժշտության անցյալի խոշոր արժեքները դարձնել աշխատավորական լայն մասսաների սեփականությունը»⁹:

1932-ից քառյակն ընդգրկվում է Հայֆիլհարմոնիայի կազմ, և այդ ժամանակվանից սկսվում է քառյակի կանոնավոր համերգային գործունեությունը ՍՍՀՄ-ում, որպես պրոֆեսիոնալ անսամբլ¹⁰:

1933-ին քառյակը կորցնում է իր հիմնադիրներից մեկին. ողբերգական մահով վախճանվում է ջութակահար Լ. Օհանջանյանը: Նրան փոխարինելու է հրավիրվում Գրիգոր Սարաքյանը, իսկ երեք տարի անց՝ Նիկիտա Բալաբանյանը¹¹:

1934թ. հոկտեմբերի 12-ին Հայֆիլհարմոնիայի դահլիճում մեծ հանդիսավորությամբ նշվում է Կոմիտասի անվան պետական կվարտետի գործունեության տասնամյակը: Համերգի սկզբում հրապարակվում է «ՍԽՀ Կենտգործկոմի վորոշումը. Կոմիտասի անվան առաջին պետական կվարտետին յերաժշտական կուլտուրայի բնագավառում կատարած արդյունավետ աշխատանքի համար վաստակավոր անսամբլի տիտղոսով, իսկ նրա դիրեկտոր Պավել Կոզանին կվարտետի աշխատանքները լավ ղեկավարելու համար Կենտգործկոմի պատվո գրով պարգևատրելու մասին»¹²:

1936թ. հունվարին սովետական կոմպոզիտորների կամերային ստեղծագործությունների լավագույն կատարման համար հայտարարված մրցույթում Կոմիտասի անվան և Գլխերի անվան քառյակները ստանում են առաջին մրցանակը: Կոմիտասցիներն այստեղ հանդես են գալիս Ն. Մյասկովսկու N 2 (с-молл) կվարտետի կատարմամբ¹³:

1938թ. նոյեմբերին Մոսկվայում տեղի է ունենում լարային քառյակների համամիութենական մրցույթ, որին մասնակցում էին երկրի 8 լավագույն քառյակները: Սա համարվում էր շատ բարդ և լուրջ մրցույթ՝ լավագույն կվարտետային անսամբլների միջև: Մրցույթի պայմանների համաձայն՝ յուրաքանչյուր կոլեկտիվ պետք է կատարեր Բեթհովենի N 8 կվարտետը և սովետական

⁹ Տոնիկյան Ա., նույն տեղում:

¹⁰ Домбаев Г. Квартет им. Комитаса // ԳԱԹ, երաժշտական բաժին, Ս. Մելիքյանի ֆոնդ, գ. 17:

¹¹ Նույն տեղում:

¹² Տոնիկյան Ա., նույն տեղում:

¹³ Թադևոսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 27:

կոմպոզիտորի որևէ կվարտետ (կոմիտասցիներն ընտրել էին Ն.Մյասկովսկու N 4 (f-moll) կվարտետը): Մի քանի ամիս հրաժարվելով համերգային ելույթներից՝ անսամբլի մասնակիցներն իրենց ամբողջ ուժերը նվիրում են մրցույթին նախապատրաստվելուն և նորից ստանում են առաջին մրցանակը՝ Մեծ թատրոնի կվարտետի հետ միասին¹⁴: Անդրադառնալով մրցույթի արդյունքներին՝ ականավոր կոմպոզիտոր Դ.Շոստակովիչը „Вечерняя Москва” թերթի 1938թ. հոկտեմբերի 10-ի համարում գրում է. «Մրցույթի ընդհանուր մակարդակը անվարան կարելի է բարձր համարել: Առանձնապես մեզ ուրախացնում են առաջին մրցանակի արժանացած Մեծ թատրոնի անվան քառյակի և Հայկական ՍՍԴ վաստակավոր անսամբլ՝ Կոմիտասի անվան քառյակի հաջողությունները: Այդ քառյակները մրցույթի իսկական հաղթողները եղան, խիստ տարբերվելով մյուսներից: Կոմիտասի անվան կվարտետի արտակարգ տաղանդավոր մասնակիցներն առանձնապես հաջող ելույթ ունեցան երկրորդ փուլում՝ կատարելով Բեթհովենի և Մյասկովսկու կվարտետները: Մրցույթը ցույց տվեց, որ սովետական երաժիշտները բոլոր տվյալներն ունեն հետազայում զարգացնելու երաժշտական արվեստի այնպիսի մի հետաքրքիր, բարդ և խորապես բովանդակալից բնագավառ, ինչպիսին լարային կվարտետն է»¹⁵:

Այդ նույն տարում Հայաստանի կառավարությունը քառյակի բոլոր անդամներին շնորհում է ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործչի պատվավոր կոչում¹⁶: Իսկ 1939-ին ՍՍՀՄ կառավարությունը քառյակի բոլոր անդամներին պարգևատրում է ՍՍՀՄ շքանշաններով, Ա. Գաբրիելյանին՝ «Աշխատանքային կարմիր դրոշի», իսկ Ա.Ասլամազյանին, Մ.Տերյանին և Ն.Բալաբանյանին՝ «Պատվո Նշան» շքանշաններով¹⁷:

Շատ կարևոր և մեծ աշխատանք է կատարել Կոմիտասի անվան պետական քառյակը Հայաստանում. տարին երկու անգամ համերգներով հանդես է եկել շրջաններում և վայելել հանդիսատեսի ջերմ ընդունելությունը:

«Ինչում է կայանում քառյակի հաջողությունների գաղտնիքը.

ա. Անհրաժեշտ է նշել, որ անսամբլի կազմն ընտրված է անթերի, բոլոր մասնակիցները համարվում են եզակի վարպետներ, ովքեր լիարժեք տիրապետում են իրենց մասնագիտական գործիքներին, իսկ քառյակի առաջին ջու-

¹⁴ Թադևոսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 28:

¹⁵ „Вечерняя Москва”, 22.10.1938թ.

¹⁶ Домбаев Г. Квартет им. Комитаса // ԳԱԹ, երաժշտական բաժին, Ս. Մելիքյանի ֆոնդ, գ. 17:

¹⁷ Նույն տեղում:

թակ Ավետ Գաբրիելյանը նույնիսկ համարվում է Սովետական Միության լավագույն ջութակահարներից մեկը. դա ամբողջ անսամբլի համար ունի առաջնային և մեծ նշանակություն:

բ. Քառյակի բոլոր մասնակիցները գերազանց հասկանում են անսամբլի առջև դրված նպատակներն ու խնդիրները, որ առանց կանոնավոր և համառ աշխատանքի քառյակը չի կարող հաղթահարել գեղարվեստական և տեխնիկական դժվարությունները բարձրագույն նպատակին հասնելու՝ «լավագույներից լավագույնը դառնալու համար»:

գ. Իրական մտերիմ և ստեղծագործական մթնոլորտը, որը տիրում է քառյակում, մեծ չափով օգնել և օգնում է կոմիտասցիներին իրենց ստեղծագործական աշխատանքում, իսկ կոլեկտիվի պահպանման հարցում այդ հանգամանքն ունի արտակարգ կարևոր նշանակություն:

Կոմիտասի անվան քառյակը կատարողական վարպետությունը հասցրել է այնպիսի մի մակարդակի, որ բոլոր դպրոցների և ուղղությունների կոմպոզիտորների ստեղծագործությունները կատարվում են միասնաձայն խորը, շոշափելի և հասկանալի բոլոր կարգի ունկնդիրների համար¹⁸:

Իր գործունեության առաջին 15-ամյակում իր հաստատուն ու վստահ քայլերը կատարող կոլեկտիվը հետագա տասնամյակների ընթացքում գրեց իր տարեգրության փառավոր էջերը՝ դառնալով Հայաստանի երաժշտական կյանքի առաջատարներից մեկը:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հոգվածը նվիրված է հայ երաժշտական կյանքի առաջատար կոլեկտիվներից մեկի՝ Կոմիտասի անվան պետական լարային քառյակի ստեղծմանն ու 15-ամյա գործունեությանը, որը ներկայացվում է Երևանի Ե. Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարանի երաժշտական բաժնի արխիվային նյութերի հիման վրա:

Քանալի բառեր – Կոմիտասի անվան պետական լարային քառյակ, Ավետ Գաբրիելյան (առաջին ջութակ), Լևոն Օհանջանյան (երկրորդ ջութակ), Միքայել Տերյան (ալտ), Սերգեյ Ասլամազյան (թավջութակ), Եվգենի Գուգիկով:

¹⁸ **Вартанян З.** Квартет им. Комитаса // ԳԱԹ, երաժշտական բաժին, Վ. Տալյանի ֆոնդ, գ. 221:

СТРАНИЦЫ ИЗ ИСТОРИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО КВАРТЕТА ИМЕНИ КОМИТАСА

НАИРА МАДОЯН

Статья посвящена истории создания и 15-летней деятельности одного из ведущих музыкальных коллективов Армении – Государственного струнного квартета имени Комитаса. Автор в своем исследовании опирается на архивные материалы музыкального отдела ереванского Музея литературы и искусства имени Е. Чаренца.

Ключевые слова – Государственный струнный квартет имени Комитаса, Авет Габриэлян (первая скрипка), Левон Оганджян (вторая скрипка), Микаэл Терьян (альт), Сергей Асламазян (виолончель), Евгений Гузиков.

PAGES OF “KOMITAS QUARTET” HISTORY

NAIRA MADOYAN

This paper is a study of Komitas Quartet's inauguration and its history of the first fifteen years (1924 -1939). It is based on archival material of the music section of the Charents Museum of Literature and Arts.

Key Words – state string quartet named after Komitas (Komitas Quartet), Avet Gabrielyan (1st violin), Levon Ogandjanyan (2nd violin), Mikael Terian (viola), Sergei Aslamazyan (cellio), Evgeni Guzigov.